משנה · אחרונים · מלאכת שלמה · סדר קדשים

מלאכת שלמה על משנה מדות

רבי שלמה עדני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלאכת שלמה על משנה מדות

רבי שלמה עדני

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלאכת-שלמה-על-משנה-מדות/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה א 4
משנה ב 4
משנה ג 5
משנה ד 6
משנה ה 7
משנה ו 7
משנה ז 8
משנה ח 8
משנה ט 8
פרק ב 9
משנה א 9
משנה ב 10
משנה ג 10
משנה ד 11
משנה ה 12
משנה ו 13
פרק ג 14
משנה א 14
משנה ב 16
משנה ג 16
משנה ד 17
משנה ה 18
משנה ו 18
משנה ז 19
משנה ח 19
פרק ד 20
משנה א 20
משנה ב 21
משנה ג 21
משנה ד 22
משנה ה 23
משנה ו 23
משנה ז 25
פרק ה 26
משנה א 26
משנה ב 27
משנה ג 28
משנה ד 29

פרק א

משנה א

ובעה"י המקבל משמרות ומעמדות. והרבה עמו פדות. נתחיל מסכת מדות.

הכהנים שומרים. כך צ"ל. וכתבו תוספות ז"ל בפ"ק דב"מ דף י"א דהא דאמרינן בשלהי החליל דמגיפי דלתות שבמקדש היו נוטלין שכרן מלחם הפנים אינו מותר אלא לכהנים היינו לשלשה מקומות דתנן הכא שהיו שומרים הכהנים:

ובבית המוקד. בגמרא בריש תמיד פריך וחד שומר הוא דהיה לבית המוקד ורמינהו שנים שערים היו לבית המוקד אחד פתוח לחיל וא' פתוח לעזרה ומשני אביי כיון דגבי הדדי הוו קיימי סגי להו בחד שומר מביט לכאן ולכאן וכתבתיו שם רפ"ק דתמיד יותר מבואר:

והלוים בעשרים ואחד מקום. ביד פ"ג דהלכות ביאת מקדש סימן ב':

על ה' שערי העזרה. גרסינן וכדפי' רעז"ל דהאי תנא סבר חמשה שערים בלבד היו לעזרה ואפי' וכו'. [והר"ר יהוסף ז"ל הגי' ס"א משערי וכתב עוד דבס"א ל"ג מילת לתוכו] ועיין בתוספות פרק שני דייני דף ק"ו. ואיכא תנא דס"ל דחמניא הוו. ועיין במה שפי' רעז"ל לקמן ס"פ שני. ובגמרא פ"ק דתמיד בעי מ"ש הר הבית דעבדינן שמירותן בין דאפנות בין דאשערים מבפנים דהיינו מתוכו ומ"ש עזרה דעבדינן שמירותן מבחוץ בין אפנות בין אשערים ומשנינן הר הבית שאם ייעף ורוצה לישב יכול לישב עבדינן מתוכו אבל עזרה שאם ירצה לישב אינו יכול דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד הלכך עבדינן מבחוץ וכבר בארו רעז"ל. וביד שאר פרקין בפ"ח דהלכות בית הבחירה:

לשכת הקרבן. היא לשכת הטלאים א"נ לשכה היתה מיוחדת לבקר בה הקרבנות ממומין:

אחורי בית הכפורת. לשכה אחת היתה במערב והיה לול קטן בכותל מערבי פתוח מקודש הקדשים ולאותה לשכה ולשכה היתה פתוחה לעזרה כנגד הלול להכשיר אחורי בית הכפורת לשחיטת קדשים דקרינן ביה פתח אוהל מועד כדאיתא בט' איזהו מקומן כרא"ש ז"ל. לשכת הפרוכת שהיו אורגין הפרכות הראב"ד ז"ל:

משנה ב

איש הר הבית. בתוספתא דפ"ק דכלים קרי ליה ר' אליעזר לאיש הר הבית בעל הפיל כלומר ממונה בודק ומחפש כמו אין פולין לאור הנר. וכיוצא בזה שני"ו בפ"ק דשקלים לפי' אחד בן ביבי על הפקיע. ואיתא בגמרא פ"ק דתמיד:

איש הר הבית שלום עליך. בפירושי רבותינו שבשפירא מפ' דאע"ג דאמרינן הנותן שלום לחברו קודם שיתפלל כאלו עשאו במה זהו במשכים לפתחו שעומד בפתח הבית וכל אדם שעובר לפני ביתו נותן לו שלום אין זה נכון אבל אם יפגע אדם אח חברו בר"ה יש לו ליתן כמו כן בכאן וגם הא דאמרינן במסכת מגילה פ"ק אסור לו לאדם שיתן שלום לחברו בלילה חיישינן שמא שד הוא שמא בעזרה לא היה רשאי שום שד ליכנס ולי נראה שמרחוק אסור ליתן לו שלום מפני שאינו מכיר אבל כשמכירו כגון הכא שפיר דמי והא נמי דאמרינן שאסור ליתן שלום קודם שיתפלל ה"מ כשכבר הגיע זמן התפלה אבל בלילה כגון הכא דלא הגיע זמן התפלה עדיין שפיר דמי הראב"ד ס"ל במסכת תמיד וכן כל אשר תמצא כתוב בשמו או בשם הרא"ש ז"ל במסכתא זו אינו אלא משם:

ורשות הי' לו לשרוף את כסותו. ואין כאן משום בל תשחית דהפקר ב"ד הפקר הרא"ש ז"ל. ואמרינן בפ"ק דמסכתא תמיד דכי הוה ר' יוחנן מטי להא מתני' הוה בכי אמר הכי אשריהם לראשונים שאפילו על אונס שינה עושין דין ק"ו שלא של אונס שינה על אחת כמה וכמה. וביד פ"ז דהלכות כלי המקדש סימן ד':

משנה ג

חמשה שערים היו להר הבית. ביד בפ"ה דהלכות בית הבחירה בי' ב':

קיפונוס מן המערבי. בפתרוני הר"ר שמואל כחסיד י"מ מסלה דכתיב בקרת היינו קיפונום ולפי זה נוכל לומר למה נקרא שמו קיפונום נוטריקון שמקיף כלפי מקום הנס דהיינו אחורי בית הכטרת שהיתה מסלה מקפת כלפי לול שאחורי בית הכפרת ששם היה עיקר מקום הנס דהיינו שהשכינה שורה ע"ג הכפרת וגם מקום הארון אינו מן המדה הראב"ד ז"ל:

טדי מן הצפון. טדי בדלית עי' בתוי"ט מ"ש בשם פסקי תוס' וצריך עיון בבי' הרד"ק ז"ל בספר יחזקאל שכתב גבי פסוק ויעש את אלים ששים אמה ואל החצר וגו' כמו שאמור במשנה מדות חמשה שערים היו להר הבית שני שערי חולדה מן הדרום משמשין כניסה ויציאה נורה פי' שם איש מן הצפון לא הי' משמש כלום כי דומה שנפל שם טעות דבלאו הכי יש שם טעות אחר ע"ש:

לא היה משמש כלום. אלא בעל קרי יוצא בו לר"א בן יעקב כדמפרש בשלהי פירקין. וקשה לע"ד דהא לקמן בר"פ שני פירשו הרמב"ם ורעז"ל ומקיפים ויוצאין דרך שמאל פי' דרך שער הטדי הירי היה משמש ג"כ יציאה ולמי שאירעו דבר משמע דמשמש נמי כניסה וכמו שאכתוב שם בס"ד:

שער המזרח עליו שושן הבירה צורה. שבו כהן גדול השורף את הפרה וכל מסעֲדֶיהָ יוצאין להר המשחה. כך צ"ל. ומלת יוצאין קאי אכ"ג ואמסעדים דגרסינן בסימן ו' ופרה וכל מסעדיה יוצאין קאי נמי אפרה. [וי"ס דגרסי נמי הכא שבו כה"ג השורף את כפרה ופרה וכל מסעדיה יוצאין וכו']. וז"ל הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה ומשער זה היה יוצא כהן והפרה ומשמשיה להר הזתים ומן השער הזה היו מוציאין ג"כ כל הצריך בשריפתה והוא מה שאמר וכל מסעדיה ע"כ. ואיתה להאי בבא בפ' שתי הלחם (מנחות דף צ"ח:) **יוצאין להר המשחה**. פי' דרך זה הפתח שבמזרח יוצאין. וכבש היו עושין מהשער הזה להר הזיתים מפני קבר התהום הר"ש ז"ל וכדכתיבנא:

משנה ד

שבעה שערים. וכו' פ"ק דיומא דף י"ט ותוספות פ' שני דייני גזרות דף ק"ו. ובגמרא פ"ק דתמיד דף כ"ז. ופי' הרב ר' שמעיה ז"ל שבעה שערים היו בעזרה בעזרת ישראל:

שער ניקנור הוא שער האיתון והוא משמש כל כניסה ויציאה של עזרה הגדולה איתון לשון ביאה כמו אתא בוקר ע"כ. [הגה"ה ירושלמי דעירובין פ' כיצד מעברין דף כ"ב ע"ג גרסינן שבעה שמות נקראו לו לשער המזרחי שער סור שער היסוד שער חרסות שער איתון שער התווך שער חדש שער העליון. שער סור ששם היו טמאים פורשים הדא היא דכתיב סורו טמא קראו למו שער היסוד ששם היו מייסדין את ההלכה שער חרסות שהוא מכוון כנגד זריחת החמה היך מה דאת אמר האומר לחרס ולא יזרח שער האיתון שהוא משמש כניסה ויציאה שער התווך שהוא מיוסד בין שני שערים שער חדש ששם חדשו סופרים את ההלכה שער העליון שהוא למעלה מעזרת ישראל החיל ועזרת הנשים ומעלה יתירה היתה בבית העולמים ע"כ. ומתני' דלא כאבא יוסי בן חנן דאית ליה י"ג שערים היו במקדש לקמן ס"פ שני ותנן לה נמי סתמא בפרק ששי דמסכת שקלים. וכתבו תוספות בשם ר"ת ז"ל שם דף ק"ו דלעולם ס"ל להוא תנא דשבעה שערים היו בעזרה והא דחשיב י"ג היינו עם השערים הקטנים דהכל חשיב תדע דהא חשיב משפשין שהיו לשער ניקנור אבל גדולים לא היו בעזרה אלא שבעה ע"כ]:

שני לו שער הקרבן. רעז"ל גריס שער הבכורות וכן הוא הגירסא ג"כ בשקלים פ"ג שוכרות וגם לקמן ס"פ שני א"כ מתוך פי' תוספות ז"ל שם דף ק"ו משמע דגרסינן הכא שער הקרבן וכתבו שם שער הקרבן דפ"ק הוא שער הבכורות דפ' שני ע"כ. והא ודאי ליכא למימר דמירי בשער הקרבן דתנן בסמוך דבצפון. וביד פ"ה דהלכות בית הבחירה סי' ד' ה' וסוף הפרק וספ"ז דהלכות כלי המקדש ושם קורא לפנחס המלביש ממונה על

מעשה בגדי כהונה בעוסק בהכנת בגדי כהנים הדיוטים ובגדי כ"ג ובאריגתן ומתחת ידו נעשה הכל ולשכה היתה לו במקדש ע"כ:

ואחת לשכת עושי חביתין גרסינן ולפי הפירושים שכתבתי בפ"ק דתמיד סוף סי' נ' נראה דגרסינן עושי ביוד. וגם הר"ר יהוסף ז"ל מחק מלת בית:

משנה ה

ושבצפון. פ"ק דיומא דף י"ט:

והלוים מלמטה. ילפינן לה בגמרא בברייתא בפ"ק דתמיד מקרא דכתיב וילוו עליך וישרתוך למדך הכתוב שיהיו לוים טפלים בשמירה כהנים מלמעלה ולוים מלמטה ובעבודת כהנים הכתוב מדבר דבעבודת לוים הרי כבר נאמר ונלוו עליך וכדפירש רעז"ל בסוף פירקין:

ופתח היה לו לחיל. המפרש שבדפוס דבמס' תמיד נראה דגריס ופתח היה לו לחול שפירש לחול להר הבית ומדקתני ופתח היה לו לחול אלמא בעזרה היה קצת ע"כ. עוד פי' שם למעלן למטן גרסינן ושמירת לוים אינה מוסבת על בנין אכסדרא אלא למדך שאע"פ ששמירת כהנים צריכה למעלה מ"מ שמירת לוים לא בעי למעלן אלא למטן כלומר כל מקום שמירתן למטה ותדע לך דשימירת לוים לא היתה באכסדרא מדתנן ברפ"ק דמדות והלוים שומרים בעשרים וא' מקום ואם איתא דלוים שומרים ג"כ באכסדרא א"כ הוו להו עשרים ושנים עכ"ל ז"ל מועתק בקיצור מופלג:

שלישי לו שער בית המוקד כך מצאתי בדפוס א' והנאני:

משנה ו

ד' לשכות. היו בבית המוקד וכו' עד סוף הפרק ביד פ"ה דהלכות בית הבחירה סי' ט' י' י"א ובפ' ששי דהלכות אסורי מזבח סי' ב'. ובפ"ק דיומא דף ט"ו רמינן מתני' דהכא אמתני' דתמיד דאמר להם הממונה צאו והביאו טלה מלשכת הטלאים וכבר הארכנו שם בפ"ג דתמיד סי' ג' והעיקר דמדות ר"א בן יעקב היא כדמוכח בפירקין דלקמן:

שתים בקדש ושתים בחול. פי' הרב ר' שמעיה ז"ל בית המוקד היה כלו בחול שכן זקני בית אב ישנים שם אלא הלשכות שלו חציין בקודש וחציין בחול ע"כ. ובראשן פסיפסין מבדילין בין קדש לחול כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל:

בה יורדין לבית הטבילה. ובאותה לשכה היה יורד הכהן שרואה קרי והולך במחילה שתחת בית המקדש כך צ"ל בפי' רעז"ל. וכתבו תוספות ז"ל בפ"ק דיומא דף י"ז דעל כרחין לשכת החותמות ולשכת בית המוקד השנויות בתמיד פ"ג הם היו אותם שתי לשכות דקחשיב הכא במסכת מדות אחת שבה גנזו בני חשמונאי ואחת שבה יורדין

לבית הטבילה דליכא למימר הנהו אחריני נינהו שהרי לא היה בבית המוקד אלא ד' לשכות ואי אחרים נינהו א"כ הוו ששה לשכות ע"כ:

טלי קרבן. ס"א שלאי קרבן והר"ר יהוסף ז"ל הגיה טלה קרבן גם הגי' דרומית מזרחית היא היתה לשכת עוֹשֶׂה לחם הפנים ע"כ וכתב בס"א ל"ג עושה:

מזרחית צפונית בה גנזו בני חשמונאי וכו'. פ' ר' ישמעאל דע"ז דף נ"ב וכתב הר"ן ז"ל שם דף שע"ד ע"א דמש"ה גנזום ולא הכריחו עו"ג שיבטלום משום דלא סגי להו בבטול ע"כ. כתוב בספר הלבוש יורה דעה סימן קמ"ה אע"ג דקיי"ל דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו דילפינן מאיש כי יקדיש את ביתו קדש מה ביתו שלו וברשותו אף כל שלו הני מילי כשלא עשה בו מעשה אבל כשעשה בו מעשה אסרה מדרבנן שכן מצינו באבני מזבח שגנזום מלכי בית חשמונאי משום דשקצום מלכי יון לע"ז ואע"ג דשל הקדש היו ולא שלהן היו אפ"ה כיון דעבוד בהו מעשה אסרינהו רבנן ע"כ:

משנה ז

שנים שערים. בגמרא בפ"ק דתמיד איתה. וגם הכא גריס התם כמפ' שבדפוס דמסכת תמיד אחד פתוח לחול שפי' להר הבית כדפרשתי אמתני' דלעיל סימן ה' כמו שכתבתי שם. וכן ג"כ משמע מפי' הרא"ש ז"ל שהעתקתי שם רפ"ק ע"ש:

פשפש קטן. שער קטן בתוך השער הגדול ולהכי קראו שמו פשפש ע"ש שמפשפשין בו את העזרה שקשה היה להם לפתוח פתח גדול בלילה אבל הרמב"ם ז"ל פי' פשפש הוא דבר קטן מפסיק מנוקב נקבים קטנים לפעמים עושין אותו מקנים ולפעמים מעצים ולפעמים עושין בדין על אותה הצורה מאיזה דבר שיהיה והוא נקרא פשפש ע"כ:

משנה ח

ובית גדול היה. תוספות ר"פ המוכר את הבית:

משנה ט

ומקום היה שם אמה על אמה וטבלא של שיש טבעת היתה קבועה בה. נלע"ד שזה המקום היו שמורים בתוכו שלשלת המפתחות ומכוסה המקום בטבלא של שיש כדי שלא יהא קל לשום אחד מן השומרים ליטול המפתחות אח"כ מצאתי שכן משמע ג"כ שפי' המפרש שבדפוס ברפ"ק דמסכת תמיד. ובשלשה מקומות שנינו שהיתה טבלא של שיש על מקום אמה על אמה חד הכא בבית המוקד לצורך המפתחות וחד לקמן בפ"ג בעזרה בצד קרן מערבית דרומית של מזבח ולגבי שיתין וחד בהיכל ליטול עפר מתחת אותה טבלא לצורך סוטה כדכתיב ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים:

ובן לוי ישן לו מבחוץ הקשה הראב"ד ז"ל בפירושו למסכת תמיד היכי קתני שהיה ישן הרי היה צריך לשמור ולא ליישן ובשלמא גבי נועל דקתני התם נתן כסתו עליה וישן לו לא תיקשי לן היאך היה ישן הלא צריך לשמור משום דהתם אותו הנועל לא היה מן השומרים אלא מזקני בית אב כדקתני התם שבידם היו מפתחות העזרה אלא בן לוי קשיא היאך היה ישן ואיכא למימר דה"פ ובן לוי ישן לו מבחוץ בשעה שזה נועל כי כל זמן שלא הגיע זמן הנעילה היה בן לוי ישן מפני שלא היה צורך לשמור שהיו זקנים של בית אב וכולם שבבית המוקד מקיצין וכשהיה מגיע זמן הנעילה אז היה זה הכהן הנועל מקיץ את בן לוי משנתו והיה הוא שומר מבחוץ ופרחי כהונה מבפנים דכהנים ולוים בעינן וזה הנועל היה ישן כשאר בית אב עכ"ל ז"ל. וכן משמע שפירש ג"כ הר"ר שמעיה ז"ל:

ויוצא והולך לו וכו'. ירושלמי ס"פ כיצד צולין:

במסבה ההולכת תחת החיל יוצא והולך לו בטדי. כך צ"ל. והגיה הר"ר יהוסף ז"ל במשנה זו כיסתו וכתב על שניהם ס"א כסותו. גם הגיה ושלשלת של מפתחות תלויה בה וכתב ס"א קבועה בה ע"כ:

פרק ב

משנה א

הר הבית וכו'. ביד רפ"ה דהלכות בית הבחירה וסימן ו'. וכתב שם דכל הר הבית היה מקורה ואינו מבואר לע"ד מהיכן הוציא שכולו מקורה דבפסחים פ"ק ובפ' לולב וערבה לא נתבאר אלא שהר הבית סטיו לפנים מסטיו כמו שכתבתי שם. ופירש הר"ר שמעיה ז"ל הר הבית הר המוריה שעליו הבית בנוי וכן פי' בערוך בערך הר:

שם היה רוב תשמישו שבדרום היה רוב תשמיש העזרה ומשמיש המזרח מועט ממנו ותשמיש הצפון פחות משל מזרח ומועט שבכולן במערב שאין תשמיש היכל כ"כ ע"כ. ופירש הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל רובו מן הדרום וכו' פי' בית המקדש היה עומד על ההר אבל לא באמצע ההר ממש אלא רוב ההר היה בדרומו של בית המקדש וירושלים היתה כנגד אותה הצד ובאותה הצד היו עולין כל העולים להר הבית והיו נכנסין משני שערי חולדה והולכים לימינם לצד מזרח והיו נכנסין לעזרת הנשים דרך שער התחתון ונכנסין לעזרת ישראל והרי בדרום היה רוב תשמיש ההר כי הכל היו עולים משם וגם במזרח היתה תשמיש רב כי הרי משם היו הכל נכנסין לעזרה אבל בשאר הצדדין לא היה אלא מעט תשמיש בהר. והנה שיעור ההר מצד מערב לא היה אלא עט מההר. כי ממזרח

למערב היה כל הבנין עזרת הנשים קל"ה אמה ועזרת ישראל עם ההיכל היה קפ"ז אמה והרבה היה פנוי במזרח א"כ לא נשאר במערב אלא מעט אבל בין צפון לדרום לא היה בנוי אלא קל"ה אמה עכ"ל ז"ל:

משנה ב

כל הנכנסין להר הבית. ירושלמי ס"פ החליל. וביד שם פ"ז סימן ג':

שהוא מקיף לשמאל מה לך מקיף לשמאל שאני אבל וכו' כך צ"ל והשונה צריך לכנות שהוא אבל וכו' שהוא מנודה וכו' ופירש הרמב"ם ז"ל פי' זה כגון מי שנכנס על שער מהשערים אינו הולך לצד שערי חולדה אלא לצד שער טדי וכן תקיש לכל הנכנס על שער מהשערים ע"כ:

חוץ ממי שארעו דבר שהוא מקיף לשמאל. משמע אפילו בכניסתו דאי לא הימא הבי א"כ מאי בינייהו דמי שארעו דבר לשאר כל הנכנסין וה"נ מוכח בהדיא במסכת שמחות פ' ששי ומוסיף שג"כ מי שיש לו חולה בתוך ביתו או מי שאבדה לו אבידה מהלך ומקיף על דרך שמאל. ובפרקי ר' אליעזר בפי"ז אומר הנכנס בשער אבלים והיה שפמו מכוסה היו יודעים שהוא אבל והיו אומרים לו וכו' והנכנס בשער אבלים ולא היה שפמו מכוסה אז היו יודעין שהוא מנודה והיו אומרים לו וכו'. ועיין על זה בבית יוסף דיורה דעה סוף סימן שצ"ג:

משנה ג

לפנים ממנו סורג וכו' פ"ק דיומא דף ט"ז. וביד פ"א דהלכות בית הבחירה סי' י"ט בפ"ה סי' ב' ג' ה' וברפ"ו ששי. וכתב מהרי"ק ז"ל שם בפ"ה בשם הרא"ש ז"ל שהסורג נעשה לטלטול שבת ולזה היה גבוה עשרה טפחים כדין כל מחיצה דהקף הר הבית לא מהני דהוי הוקף ולבסוף (פתח) [ישב] דלא מהני ע"כ:

[הגה"ה עיין בפרק עושין פסין (עירובין דף כ"ד.) ועיין בסימן צ"ז בשאלות החכם הר"ר מנחם עזריה נ"ע]:

גזרו כנגדן שלש עשרה השתחויות. מתניתין דלא כאבא יוסי בן חנן דאית ליה בפ' ששי דמסכת שקלים וגם לקמן בסוף פירקין די"ג שערים היו במקדש וכנגדן היו הי"ג השתחויות. והתם בירושלמי איתה:

לפנים ממנו החיל. שם ספ"ק דיומא. ופירש הר"ר שמעיה ז"ל לפנים ממנו מן הסורג לחיל:

עשר אמות. עשר אמות רחבה מן הסורג לחיל ומדלא קתני הכא גבוה כדקתני בסורג. ש"מ ארך ורוחב קחשיב ובגבהו לא נתנו בו שיעור ואם לא היה נמוך כותל מזרחי זה של

החיל לא הוה מצי לראות את פתח ההיכל ופעם אמר רבי החיל עשר אמות גובה כותלו ומוסב על גובה דבסורג ע"כ וגם הרמב"ם ז"ל שם פ"ה כתב ולפנים מן הסורג החיל גבהו עשר אמות ע"כ. גם הר"ר יהוסף ז"ל כתב ס"א גבוה עשר אמות ושתים עשרה מעלות היו שם כך צ"ל:

כל הפתחים שהיו שם גבהן עשרים אמה וכו' כך צ"ל. ואיתה שם וגם בפ' א"ל הממונה דף ל"א ובפרק איזהו מקומן (זבחים דף נ"ה:)

כל השערים שהיו שם. ברייתא ס"פ א"ל הממונה ובירושלמי שם עיין ברד"ק ז"ל שרש פתח הפרט שיש בין פתת לשער שכתב כי פתח נקרא מה שיש מן השער חוץ לדלתות כי הכל יקרא שער בין מבפנים בין מבחוץ עם הדלתות והאסקופא החיצונה כמו שהוא עם המזוזות והמשקוף נקרא פתח לפי שהוא נפתח תמיד שאף בהסגר הדלתות הוא נשאר פתוח ע"כ. ובית יוסף בטור יורה דעה סימן פר"ו כתב שכתב הרמב"ם ז"ל שידוע שהשער מן הדלתות ע"כ. ואין משמע כן מתוס' דברפ"ק דעירובין וגם הרמב"ם ז"ל עצמו בפ"ד מהלכות בית הבחירה סי' ח' כתב פתחו של אולם היה גבוה מ' אמה ורוחב עשרים ולא היה לו שערים ע"כ. משמע שקורא כאן לדלתות שערים אבל שם ברפ"ה כתב רוחב כל שער עשר אמות וגובהו עשרים ויש להם דלתות ע"כ ולשון הראב"ע בספר ישעיה סימן מ"ה שערים הוא חלל פתח השער דלתים הם הפותחים ונועלים בהם את השערים ע"כ. והר"ר יהוסף ז"ל כתב פירוש פתח הוא החלל הפתוח ושער ר"ל דלת של פתח גדול. ועיין עוד במ"ש לקמן בס"פ בתרא בענין שער:

היו להם שקופות. ספים עשויין בבנין לשם הקשת דלת ואפילו בשל אולם שאין בו דלתות היתה שקופה מזוזות לעצמן אלים וספים כל צורך הדלת חוץ משל טדי שאין לו בנין סף אלא שתי אבנים מוטות זו על גבי זו פירוש שתי אבנים מונחות זו ע"ג זו באחת חקוק חצי הפתח משקוף העליון [כו' עיין בתוספת יו"ט]:

שהיו שתי אבנים זו על זו כך הגיה הרי"א ז"ל וס"א גרסינן גב:

משנה ד

כל הכותלים וכו' פ"ק דיומא דף ט"ז ותוס' פ' קבלה דף כ"ה וביד פ' ששי דהלכות בית הבחירה סי' ה': בסוף פי' רעז"ל צ"ל שהרי לא היה פתח הר הבית וכו':

עומד בהר המשחה ומתכוין ורואה את פתחו כצ"ל ופירש הר"ר שמעיה ז"ל חוץ מן הכותל המזרחי של החיל שהיה נמוך כעשר אמות לראות מעליו פתחו של היכל במסכת יומא עכ"ל ז"ל: בפירוש רעז"ל עד שקרקע גבוה כ' אמה. אמר המלקט נראה צ"ל שתי אמות. ובפירוש רש"י ז"ל המונה ע"י הרב ר' בצלאל אשכנזי ז"ל שם במסכת יומא הלשון

כך עד שקרקעית פתח ההיכל גבוה כ"ב אמות יותר מקרקעית רגלי הר הבית ונמצאת אסקופת ההיכל גבוהה ממשקוף פתח הר הבית שתי אמות ולא יוכל לראות חלל הפתח של ההיכל דרך אותו פתח ע"כ:

משנה ה

עזרת הנשים וכו'. תוספות פסחים ס"פ האשה ובגמ' דיומא פ"ק דף י"ו: וביד פ"א דהלכות בית הבחירה סי' ד' ובפ"ה סי' ז' ח' ט' ובפ' ששי סי' ב' ובפ"ט דהלכות מעשה הקרבנות סי' ט':

של מ' מ' אמה. פי' באורך אבל ברוחב מפורש בפסוק ושלשים רוחב וכן פי' רד"ק ז"ל:

חצרות קטורות. ובשרש קטר לרד"ק ז"ל גם בפירושו לספר יחזקאל גם רש"י ז"ל דומה שגורסין חצרות קטורות אין קטורות אלא שאינם מקורות ומה היו וכו'. וכן הוא ג"כ בערוך ערך קטר וכן הובא בילקוט וכן הגיה הר"ר יהוסף ז"ל אחר זמן רב נמצא לי מודפס במשנת דפוס אחד:

היא היתה לשכת הנזירים. ביד פ"ח דהלכות נזירות סימן ג':

היא היתה לשכת דיר העצים. כך הגיה הרי"א ז"ל:

וכל עץ שנמצא בו וכו'. במנחות ר"פ כל קרבנות (מנחות בדף פ"ה) ור"פ המנחות והנסכים וירושלמי ספ"ד דתענית ס"א גרסי' שכל עץ. וביד ס"פ ששי דהלכת ביאת מקדש ובפ' ששי דהלכות איסורי מזבח סי' ב':

אמר ראב"י שכחתי מה היתה משמשת מכלל דרישא כולה ראב"י קאמר לה והכי מוכח בגמרא דיומא דסתם מתני' דמדות ראב"י היא עכ"ל רעז"ל. אמר המלקט ומהני מתנייתא דסיימינן להו בפירקין דאיתנהו בפ"ק דיומא דף ט"ז מוכיח לה דאי אמרת בשלמא סתמא דקתני דכותל מזרחי נמוך כדי לראות ממעל לו דרך שערי עזרת הנשים ועזרת ישראל את חלל פתח ההיכל ראב"י היא דאית ליה מעלה יתירה כדתני הכא במתני' דבסמוך ראב"י אומר מעלה היתה וגבוהה אמה וכו' וגובה קרקע ההיכל גבוה מקרקע התחתון עשרים אמה וחצי עם הני מעלות דמני תנא לעיל דקתני ר"ב מעלות וכו' היו בחיל ועם הני ט"ו מעלות שהיו בעזרת הנשים כדתנן בסמוך ועם ההיא דלקמן דבפ' המזבח דקתני בין האולם ולמזבח כ"ב אמות וי"ב מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה וכו' היינו דאיכסי ליה פתח התחתון בגובה קרקע ההיכל אא"א רבנן הרי לא עלו המעלות אלא י"ט אמות וחצי ופש ליה פלגא אמתא דמתחזי ליה פתח ההיכל בגויה לכהן שבהר הזיתים ושם בסוף הסוגיא הקשה רש"י ז"ל ואי קשיא היכי מתוקמי סתמי דמדות אליבי' הא שמעינן מהאי סתמא דבפ' בתרא דמכלתין דאוכל המזבח שבעה אמות בצפון [הגה"ה

פי' כשתחלק הכ"ה אמות הנותרים לתשלום מאה ושלשים וחמש חציין למקום הננסין וחציין לבין הכבש ולכותל כמו שפירש הוא ז"ל וכתבתיו לקמן פרק בתרא בשמו ז"ל). ואיהו ס"ל בעלמא דכוליה מזבח בדרום קאי על כרחך הכי מפרשת להני כ"ה אמות הנותרות דקתני עלייהו לקמן בפרק בתרא והמותר בין הכבש ולכותל ומקום הננסין צריך אתה לפרש שאין בין כבש ולכותל אלא חמש אמות ומחצה והכבש והמזבח ששים ושנים הרי המזבח כולו בדרום קאי וכולו כנגד אמצע העזרה שחציה ס"ז וחצי והמותר של כ"ה הנותרים כולו למקום הננסין ע"כ:

אבא שאול אומר שם היו נותנים יין ושמן והיא היתה נקראת לשכת בית שמניה וחלקה היתה בראשונה יהקיפוה כצוצרה כך צ"ל. ואיתא בבבלי ובירושלמי בפרק החליל. ופי' בערוך וחֶלקה כמו גבעה ע"כ. ונראה דבין כך ובין כך לא קאי ומלקה אלשכה אלא אכל עזרת הנשים ונראה עוד דלאו אבא שאול קאמר לה אלא סתמא היא וז"ל הר"ר שמעיה ז"ל וחלקה היתה כל חומת העזרה החיצונה פנויה מכלום בראשונה ולבסוף הקיפוה גזוזטרא זיזין וגזוזטראות נעצו בחומה ובנו עליה תקרה ומרפסת לצורך שמחת בית השואבה עכ"ל ז"ל וכמו שפירשתי מוכח ג"כ ביד שם פ"ה. וכן ראיתי שפי' ג"כ הר"ר יהוסף ז"ל:

שעליהם הלוים עומדים ואומרים בשיר. פירשו רש"י ורד"ק ז"ל בפירושן לספר יחזקאל בפסוק ובפתחי הלשכות שאלה הט"ו מעלות שהיו בין עזרת נשים לעזרת ישראל שהיו הלוים אומרים עליהם שיר בשמחת בית השואבה כמו ששנינו במסכת סוכה פרק החליל אבל הדוכן שהיו אומרים עליו שיר תמיד בשעת הקרבן הוא הדוכן הנזכר במשנה דבסמוך והיה במזרח כשהיו הלוים עולין מעזרת ישראל לעזרת כהנים ומן הכתוב ג"כ ראינו שהדוכן נתון במזרח כמו שאמר בד"ה והלוים המשוררים לכולם לאסף להימן ולידותון ולבניהם ולאחיהם מלובשים בוץ במצלתים בנבלים ובכנורות עומדים מזרח למזבח ע"כ. וכבר רמז רעז"ל ענין זה שם פ' החליל:

טרוטות. ס"א תרוטות והכל ענין אחד. ופירש הר"ר שמעיה ז"ל לא היו טרוטות לא היה המעלות עולות בשורה זו על זו כמעלות החיל וכמעלות האולם:

אלא מוקפות. כדי שלא יעלו יותר מדאי לעזרת ישראל ולשון טרוטות אינו יודע לכוין ע"כ:

משנה ו

ופתוחות לעזרת הנשים. תחת אותן ט"ו מעלות:

עזרת ישראל היתה לפנים מחומתה מט"ו מעלות הללו ארך קל"ה כנגד הרוחב של עזרת הנשים אלא שלגבי עזרת ישראל קרי ליה אורך מתוך שרוחב שלה אינו אלא י"א אמה ומנהג המקרא בכל מקום מדה היתירה קרויה ארך והמועטת קרויה רוחב ואפילו הוא אורך לפי דבר אחר וכן עזרת הכהנים מישראל והלאה קל"ה בארך כלפי דריסת ישראל וי"א ברוחב כלפי המזבח:

וראשי פספסין. גזירין של עצים מונחין בארץ רושם וסימן בין דריסת ישראל לדריסת הכהנים ועוד רשאין היו ישראל להיות נמשכין אצל כותלי הדרום רחוק מן המזבח ומשתמשין עד לאחורי בית הכפרת כשהן צפופים והכהנים מהלכין בכל מקום אלא שהללו י"א אמה תשמיש לעצמו הר"ר שמעיה ז"ל. והגיה הרי"א ז"ל וראשן פסיפסין מבדילין וכו' ופי' זו הגירסא ראשן של אלו העזרות כלומר התחלה שלהן היתה פספסין פי' עצים דקים שהיו בנוים שם ע"כ וס"א וראשי וכו':

ראב"י אומר וכו'. פ"ק דיומא דף ט"ז ותוס' פ' החליל (סוכה דף נ"ב.) ופי' הר"ר שמעיה ז"ל מעלה היתה שם בין י"א של ישראל לי"א של כהנים ודוכן הכהנים לברך את העם קבוע בה בתחלת עזרה שלהן וכן נאה ברכת כהנים בראש עזרתם ושל לוים בראש עזרתם וישראל ביני ביני ובאותו דוכן עולות עוד שלש מעלות שגבהה של כל אחת חצי [אמה] שהן אמה וחצי מלבד מעלה ראשונה של אמה הרי שתי אמות ומחצה שגבהו הכהנים מישראל ע"כ. וק"ק לע"ד אמאי אצטריך למתני' נמצאת עזרת הכהנים גבוהה וכו':

ושלש עשרה השתחואות. תוס' פ' שני דייני גזירות (כתובות דף ק"ו:)

ר' אלייעזר בן יעקב אומר ובו המים מפכים. פ' יום הכפורים (יומא דף ע"ח.) וביד פ"א דהלכות בית הבחירה סי' ז' ובפ"ה סי' ד' ובפ' ששי סימן ג' ו' ושם בשקלים פרק ששי מבוארת משנתנו יותר בארך ע"ש. וכתב הר"ר יהוסף ז"ל ס"א ל"ג ולא היה להם שם:

פרק ג

משנה א

המזבח וכו'. פ' איזהו מקומן (זבחים דף נ"ד) פריך מינה לרב דאמר דלא היה יסוד למזבח בקרן דרומית מזרחית דהכא קתני שהיה מרובע ל"ב על ל"ב ומשני דלאו ארבעת רבעיו קא חשיב הכא אלא מצד צפון היה ל"ב ומצד מערב ל"ב אבל מזרח ודרום לא היה אלא ל"א על ל"א דקרן דרומית מזרחית חסרה לה אמה לדרום ואמה למזרח ע"כ. ואיתה נמי בפ' שתי הלהם דף צ"ז. וביד פ' שני דהלכות בית הבחירה מסימן ה' עד סימן ט"ו כוליה מתני' עד סוף סימן ג':

עלה אמה וכו' פ' לולב וערבה (סוכה דף מ"ה.) בפי' רעז"ל דבור המתחיל עלה אמה נראה שצריך להיות עלה חמש וכנס וכו':

עלה אמה וכנס אמה וכו' עלה חמש וכנס אמה. הכניסות שנה במשנה אבל עלה שלש זה מקום הקרנות שלא היה שם כניסה לא קחשיב כו' [עי' בתוי"ט ד"ה מקום הקרנות] וגם תוס' ז"ל שס פ' לולב וערבה כתבו על רש"י ז"ל דמ"מ מוחק בחנם גירסת הספרים שכתוב בכל הספרים עלה שלש וכנס אמה וזה מקום הקרנות כלומר דבאותה כניסה היו הקרנות בנויות והשתא הוי ממש דומיא דאחריני עלה אמה וכנס אמה זה מקום קרנות מקום כניסה הוא מקום קרנות ע"כ. [הגה"ה צ"ע אם יש שום טעותן. והרמב"ם ז"ל פירש במתני' וז"ל לא זכר גובה המזבח כולו לפי שהיא מפורסם שלא נשתנה לא הוסיף ולא גרע אמרו מזבח שעשה משה ושעשה שלמה ושעשו בני הגולה כולם עשר אמות גובה והא דכתיב שלש אמות קומתו משפת מערכה ולמעלה וכבר נתבאר שגבהו עשר אמות אמה יסוד וחמש אמות סובב ושלש אמות מקום המערכה ואמה קרנותיו לפי שכל קרן הוא אמה על רום אמה ע"כ. ועיין במ"ש לקמן פ"ד סוף סימן ו']:

נמצא שלשים על שלשים. לאו דוקא דשלשים אמה ושני טפחים על ל"ב אמה ושני טפחים הוו וכן ג"כ נמצא כ"ח על כ"ח לאו דוקא דכ"ח אמות וד' טפחים על כ"ח אמות וד' טפחים הוו כדאמרינן במנחות בפ' שתי הלחם אלא שהוא לא מנה הטפחים שהוא פחות מאמה דכיון דלא הוי אמה לא חשיב ליה גם זה קיצור מפירוש הרמב"ם ז"ל. תלוי במ"ש במשנה ר"מ אומר כל המדות היו בינוניות חוץ ממזבח וכו' דפי"ז דכלים ומבואר בארך בפי' הרמב"ם ז"ל למתני' ע"ש:

וכשעלו בני הגולה. זבחים פ' קדשי קדשים (זבחים דף ס"א) וכתבו שם תוס' ז"ל ד' אמות מן הדרום וד' אמות מן המערב כך גירסת הקונטרס וקשה לר"ת דא"כ היה המזבח אמה מערכה בחלקו של יהודה דמסתמא בבית ראשון לא היה יסוד לקרן דרומית מזרחית [כו' עי' בתוס' יו"ט] וביד פ"ח דהלכות בית הבחירה סי' ד':

כמין גמא גימל יונית שהיא כמין נון הפוכה שלנו עכ"ל רעז"ל. אמר המלקט בזבחים פ' איזהו מקומן (זבחים דף נ"ג.) ושם פ' קדשי קדשים פי' רש"י ז"ל גימל יונית עשוי כמין כאף פשוטה שלנו וכדמפרש מן הדרום ומן המערב ע"כ ואפשר דנון הפוכה היא כאף פשוטה:

כשהוא אומר אל ארבעת וכו' כצ"ל. ואיתא ברייתא בפ' קדשי קדשים (זבחים דף נ"ט:)

וחוט של סקרא חוגרו. בפ' איזהו מקומן (זבחים דף נ"ג) ובפ' שתי הלחם (מנחות דף צ"ז) ובפ' שני דבכורות דף י"ז. וביד בפרק שני דהלכות בית הבחירה סימן ט' כתוב וחוט

של סקרא היה חגור באמצע המזבח כששה טפחים מסוף הסובב ולמטה להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים ע"כ:
והיסוד היה מהלך וכו'. שם פ' איזהו מקומן (זבחים דף נ"ד) ומצאתי מוגה היסוד היה הולך. והתם גרסינן מאי לא היה לה יסוד רב אמר בבנין לוי אמר בדמים דיסוד היה מהלך על פני כל המזבח אבל לא היו נותנין דמים בחלקו של יהודה לוי מתרגם באחסנתיה יתבני מקדשא מקום המקודש לדמים ורב מתרגם באחסנתיה יתבני מדבחא דבנינא גופיה משמע ע"כ ובזה ק"ק לע"ד לפי' רעז"ל שתפס לפרש כרב וכתרגום לוי וכבר כתב קושיא זו התוספת יום טוב בפרק איזהו מקומן בסימן ד'. ועיין במ"ש לקמן פ' בתרא:
ואוכל בדרום וכו'. לשון רעז"ל עד ואמה אחת על פני ארך הצפון צריך למחוק מלת הצפון ולכתוב במקומה המזרח. עוד בפירוש רעז"ל למלאתו מאבנים וסיד וכו' כצ"ל:

משנה ב

ובקרן מערבית דרומית. תוס' ז"ל שם פ' איזהו מקומן (זבחים דף נ"ד:)
ומתערבין באמה. פי' של דרומי ושל מערבי:

משנה ג

למטה ברצפה וכו' עיין במה שכתב על משנה זו רש"ל ז"ל בס"פ תמיד נשחט:
מקום היה שם אמה וכו' תוס' פ' קדשי קדשים (זבחים דף ס"א:)
לשית. לשון יסוד כמו שכתבתי בשם רד"ק ז"ל בפ' הוציאו לו סוף סי' ב':
שבו יורדין לשית ומנקין אותו ק"ק לע"ד לרבנן דס"ל דשתין יורדין עד התהום מה שייך מנקין אותו דבשלמא לר"א ב"ר צדוק דס"ל דשיתין לא היו יורדים עד התהום וכדאיתה במעילה פ' ולד חטאת וכמו שכתבתיו שם סימן ג' שייך נקוי אבל לרבנן מה שייך נקוי ושמא מה שהיה נדבק בכותלי השית הוא שהיו מנקין ודוחק. ואיתה למילתיה דר"א ב"ר צדוק ג"כ בסוכה ס"פ לולב וערבה (סוכה דף מ"ט.) והילך כל לשון רש"י ז"ל אשר שם במילתיה דר"א ב"ר צדוק לול ארובה שהיא מלמעלה למטה בין כבש למזבח. שהכבש ארכו ל"ב אמה ומשפע ועולה ט' אמות עד ששוה למזבח ולא היה ראשו מחובר למזבח אלא אויר מעט מפסיק בינתים כדאמרינן במנחות ועשית עולותיך הבשר והדם מה דם בזריקה אף בשר בזריקה הא למדת אויר יש בין כבש למזבח. ואותו אויר קרוי בין כבש למזבח ולול היה באותו אויר במערבו של כבש בח' אמות מערביות של כבש שהכבש רחבו ט"ז אמות ממזרח למערב ואותו חלל הוא שהנסכים יורדים לתוכו שהם נעשים בדרומית מערבית של מזבח ומוקף ד' מחיצות עד קרקעיתו וקרקעיתו של רצפת שיש ואין היין נבלע שם וכל נסכי יין של כל השנה יורדים שם והאי תנא לית ליה שהיו

שתין יורדין עד התהום ופליג אדרבנן ע"כ. והכי איתא בגמרא הכא והתם דפליג ארבנן וכדכתיבנא. ומה שכתב לול ארובה שהיא מלמעלה למטה נר' שאינו ר"ל רק שפי' לול דבכוליה תלמודא היינו ארובה שהיא למעלה בגג והכא שייך לומר שהוא ארובה שהיא מלמעלה למטה. וכן בפ' כל שעה (פסחים דף כ"ו) גבי ולולין היו פתוחין בעליה כתב לול ארובה שבעליה היורדת לבית קרי לול ע"כ:

וכבש היה לדרומו של מזבח. בפרק קדשי קדשים (זבחים דף ס"ב) מייתי לה תנא דכבש בדרום מקרא דכתיב ביחזקאל ומעלותהו פנות קדים כל פנות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין למזרח ומהאי קרא לא שמעי' אלא שיהו פניות של מזבח למזרח דלא תימא למערב ויהא כבש בצפון ומדאשכחן בים שעשה שלמה דקחשיב ואזיל דרך ימין מצפון למערב וממערב לדרום דכתיב שלשה פונים צפונה ושלשה פונים ימה ושלשה פונים נגבה ושלשה פונים מזרחה וכשאתה מקיף שום דבר ופניך אליו ואתה סובבו מצפון למערב לימינך אתה הולך שמעינן דכל פונות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין וכבש נמי היה בדרומו של מזבח. וביד פ"א דהלכות בית הבחירה סי' י"ז:

ורבובה היתה לו במערבו ששם היו נותנין פסולי חטאת העוף כצ"ל והשאר צריך למחוק אותו:

ורבובה בשני ביתין גרסינן ליה וכן הוא בערוך ופשוט הוא. ורבובה ס"א ורכובה היתה לו ול"ג מלת לו הר"ר יהוסף ז"ל: ואותה ברייתא קרובה לענין בפ' כל שעה (פסחים דף ל"ד:)

משנה ד

אחד אבני הכבש וכו' ביד פ"א דהלכות בית הבחירה סי' י"ד:

ומביאין משם אבנים וכו' כצ"ל:

שהברזל פוסל בנגיעה אפילו לא נפגם ואם נפגם אפילו שלא בברזל אלא בעץ או באצבע נפסל והיינו דקתני אח"כ ובפגימה בכל דבר. וכתב הר"ר משה נאגר ז"ל בספר לקח טוב סוף פ' יתרו וז"ל ומ"ש עליה עליהן מיבעי ליה כדקאמר לא תבנה אתהן וכו' פי' מורי הרב י"ץ כי רמז לנו הדין שאם אבן אחת נפגמה או נגממה אחר שנבנית במזבח או בכבש אמרו ז"ל אותה האבן פסולה והשאר כשרה. ע"כ:

לא היו סדין אותם בכפים של ברזל. משמע לי קצת שהראב"ד ז"ל וגם הרמב"ם ז"ל גרסי בכפיס בסמ"ך דוק בפ"א דהלכות בית הבחירה:

שמא יגע. גם ביד הלשון כך שמא יגע באבן ויפסול ומשמע שאם היה בודאי שלא יגע בכף של ברזל אלא למעלה בסיד לא היה איסור בדבר אלא משום דגזרינן דילמא אתי

למינגע באבן המזבח עצמה ומשמע מלשון מתני' דנגיעת ברזל אינה פוסלת רק במזבח או בכבש אבל בשאר מקומות בית המקדש כגון העזרות והלשכות דוקא השמעת קול אסור וכדכתיב ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו אבל ליגע בהן ברזל אפילו בפנים אין בכך כלום וכמו שכתב מהרי"ק ז"ל שם פ"א ובתוספתא דב"ק פ"ז משמע דשאר מיני מתכות לא נפסלו אפילו למזבח. והובאה בילקוט פ' משפטים סימן שי"ח:

והמזבח נברא. אית דגרסי נבנה אכן בת"כ פ' קדושים פ' י"א קתני להא בשם ר"ש בן אלעזר וגם שם אני רואה הגרסא והמזבח נברא ברישׁ. וגם הר"ר יהוסף ז"ל גריס נברא ברישׁ והגיה אינו בדין שֶׁינּוֹף ס"א שֶׁיּוּנַף ע"כ. ובספרי פ' מסעי גרסינן דוגמא לזה עד מות הכהן הגדול ר"מ אומר רוצח מקצר ימיו של אדם וכ"ג מאריך ימיו של אדם אינו בדין שיהא מי שמקצר ימיו של אדם לפנימי שמאריך ימיו של אדם ע"כ:

משנה ה

וטבעות ס"א הטבעות הרי"א ז"ל:

שעליהם. פי' שעל ידיהם ששם היו מכניסין ראש הבהמה. ופי' הר"ר שמעיה ז"ל שעליהם שוחטין נותן צואר הבהמה בטבעת שיש לה שני ראשין ונועצה בקרקע והצואר תקוע שם ויכול יחיד לשוחטה:

שמונה עמודין ננסין פי' קצרים:

ורביעין של ארז על גביהן. ע"ג שני העמודים ד' קורות על ח' עמודים:

ושלשה סדרים של יתדות תקעו בכל קורה וקורה סדר אחד גבוה מחברו הנמוך לתלות בו הכבש האמצעי לתלות בו איל והגבוה לתלות בו הפר:

ומפשיטין ומנתחין ומביאין הקרביים על שולחנות של שיש שלמטה בין העמודים עכ"ל ז"ל:

על שולחנות של שיש וכו' מצאתי מוגה ושולחנות של שיש בין וכו'. וכן הגיה הרי"א ז"ל ועיין במה שכתבתי לקמן בפ' בתרא ובפ"ג דתמיד סימן ב':

משנה ו

הכיור היה וכו' ירושלמי פרק מצות חליצה:

בין האולם ולמזבח וכו' פ"ק דיומא. וביד פ"ח דהלכות בית הבחירה סי' ו'. בפי' רעז"ל ה"ג רום מעלה וכו'. אמר המלקט הר"ר שמעיה ז"ל נמי הכי גריס אלא שפי' בגוונא אחרינא והוא עצמו ז"ל כתב ואין הדבר מכוון לי ואף רבינו לא עמד במדה זו ע"כ. אבל הרמב"ם ז"ל גריס ושלחה חצי אמה ופי' מתני' בדרך אחרת תעיין שם וכן ג"כ כתב בפ'

ששי דהלכות בית הבחירה סימן ד' ומהרי"ק ז"ל נראה שהסכים לגרסת רעז"ל ולפירושו דהא תנן לעיל בפ' הר הבית כל המעלות שהיו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה חוץ משל אולם הרי שמעלות האולם לא היו במדה זו ע"כ וקצת מן המשנה שם בפ"ד סי' ט'. וע"ש שנראה שיש לו פי' אחר במשנתנו גם עיין בספר החכם הר"ר מנחם עזריה נר"ו בסימן י"א:

משנה ז

פתחו של אולם וכו' תוס' פ' הקומץ רבא דף כ"ח וירושלמי רפ"ק דעירובין. וביד פ"ד דהל' בית הבחירה סי' ח':

וחמשה מלתראות וכו' רפ"ק דעירובין וק"ק לע"ד דהיכי קאמר התם דלמא כי תניא ההיא דאמלתראות באולם תניא ע"כ. וקשה דמאי דלמא דקאמר הא ודאי גבי אולם מתנייא ושמא דה"ק גבי אולם לחוד מתנייא ולא ילפינן מינה לפתחו של היכל שהיו ג"כ על גביו אמלתראות:

של מילה של אילן שגדלים בו עפצים וכו' לשון רעז"ל אמר המלקט כן נראה שפירש הרמב"ם ז"ל בלשון ראשון וכן פי' ג"כ רש"י ז"ל שם רפ"ק דעירובין וגם בערוך בערך מל ועוד כתב בערוך והשונה של מילת טועה הוא. ופירוש אמלתראות קירות לאחיזת הקיר כגון וטור כרותות ארזים ע"כ. אבל הר"ר שמעיה ז"ל פי' ולי נראה לשון כלי מילת בציורי המעיל:

התחתונה עודפת על הפתח וכו' שם בפ' הקומץ רבא כתבו תוס' ז"ל וז"ל אכסדרא תבנית אולם אע"ג דאולם היה בו ד' מחיצות כדתנן במסכת מדות ובריש גמ' דעירובין מייתי לה פתחו של אולם גובהו מ' אמה ורחבו עשרים אמה וחמשה מלתראות של מילה היו על גביו ואכסדרא אין לה אלא שלש דפנות כדמוכח בסמוך מפני מה נברא העולם בה"א מפני שדומה לאכסדרא ועוד אמרינן בפ' לא יחפור עולם לאכסדרא הוא דומה ורוח צפונית אינה מסובבת מ"מ מחמת שפתח האולם רחב וגבוה מאד ולא היו לו דלתות דומה לאכסדרא שנראה כפרוץ בצד אחד ע"כ. ועיין בבית יוסף יורה דעה סוף סימן קמ"א:

משנה ח

וכלונסות של ארז לשון הר"ס ז"ל לכותלי של אולם פי' לכותל המזרחי של אולם ואלו הכלונסות היו ארוכות י"א אמה ויותר מעט כדי שיהיו מכותל ההיכל לכותל האולם:

כדי שלא יבעט שלא היה לאולם כי אם כותל המזרחי אבל מן הצדדין לא היה כותל כדברי הראב"ד ז"ל ולפי שהיה עומד לבדו ואין כותלים מן הצדדים שיתפסוהו עושים לו

כלונסות כדי שלא יבעט ע"כ. ופי' מהרי"ק ז"ל בפ"א דהלכות בית הבחירה דלא קבועין ממש קאמר בבנין אלא קבועין בעלמא בלא בנין דהא אין בונין עץ במקדש כלל. כדי שלא יבעט נ"א יבעטו:

ושרשרות של זהב היו קבועות בתקרות האולם ותלויות למטה באולם שאוחזין בהם פרחי כהונה ומפסגין ועולין ליהנות בהדר העטרות שעשו חלם וחבריו בימי חגי זכריה ומלאכי בחלונות עליית האולם לנוי וליופי כעין שעושים השרים לטיול ולתענוג. בתקרת האולם גרסי' בלא ו' כך הגיה הרי"א ז"ל:

ורואין את העטרות תוספת פ"ק דגיטין דף ז' פירשו בשם הגאונים ז"ל כעין כפות מוזהבות. ה"ג ורואין את העטרות שבחלונות שנאמר והעטרות תהיה לחלם וכו':

גפן של זהב. תוספות פ' הספינה. ובגמרת חולין פ' גיד הנשה (חולין דף צ') ובפ' שני דתמיד דף כ"ט וכתב שם המפרש שבדפוס דבר של זהב העשוי כמין גפן ומודלה ע"ג כלונסות של ארז כעין דלית של גפן מגביהין אותה ע"ג עמודים של ארז דלא עברו על לא תטע לך אשרה כל עץ דזה אינו בנין ע"כ. וז"ל הרא"ש ז"ל גפן של זהב עשויה כמין דלית של גפן ובירושלמי מפרש ששלמה בחכמתו נטע גפן של זהב והיא מוציאה פירות של זהב בכל שנה והוא זהב פרוים ובבית שני עשו כמין דלית של גפן ע"כ. ועיין במ"ש בפרק בתרא דשקלים סימן ה' ואיתא נמי בירושלמי פרק טרף בקלפי (יומא דף מ"א:)

שלש מאות כהנים לפנותה כך הגרסא בתלמוד. וז"ל ספר לקח טוב בפ' אמיר בשם הראב"ד ז"ל וכשהן מפנים אותה ועושין מן הזהב רקועי פחים צפו' למזבח הזהב או לקודש הקדשים אינם רוצים להוציאם ממקומם כדי שלא להקל בקדושתן אלא עושים אותם רקועים על פתחו של היכל ע"כ בקיצור:

פרק ד

משנה א

פתחו של היכל וכו' עד סוף הפרק ביד פ"ד דהל' בית הבחירה סי' ג' ד' ה' ו' ז' ח' ט' י' י"א י"ב. ואיתא לרישא דמתני' בריש עירובין ובירושלמי שם ובריש סוכה:

וארבע דלתות היו לו שתים מבפנים ושתים מבחוץ כך הגיה ה"ר יהוסף ז"ל ושתים בחוץ שנאמר ושתים דלחות וכו' כצ"ל:

וכמין אצטרמיטא היו כצ"ל. וה"ר יהוסף ז"ל הגיה ?איצאטורפאמיטא ס"א ארצפ מיטא וס"א איצטרבא ע"כ. וגם מחק הוי"ו הראשונה דונקפלות ובבראשית רבה פרשה ס"ו ומייתי לה נמי בילקוט ויהי אך יצא יצא יעקב וכו' רבנן אמרי אסטרופומטא פי' הדלתות

הייו נכפלות לאחוריהן עמד לו יעקב אחר הדלת עד שנכנס עשו ויצא לו וכתב בערוך ובספר אחר מצאתי זה של מדות איסטרופומטא ובלשון יון קורין למהופך אסטרפו ע"כ וי"ס איצרכה מטה עי' בפי' רד"ק ז"ל בס' יחזקאל בפסו' וב' דלתו':

משנה ב

ושני פשפשין היו לו לשער הגדול שער הגדול נקרא פתחו של היכל ואע"פ שפתחו של אולם גדול כפלים ממנו כדתנן בפירקין דלעיל פתחו של אולם גבהו מ' אמה אפשר שלפתחו של היכל קראו שער הגדול למעלתו שהיא יתירה א"נ מפני שיש בשני צדדיו ב' פתחים קטנים קראוהו שער הגדול כך נלע"ד:

שבדרום לא נכנס אדם בו מעולם ועליו וכו'. אבל פשפש שבצפון היה פותחו ע"י חור שאצלו שתוחב בו ידו עד השחי וכופף ידו בפנים וגם פותחו ע"י מנעול שבו שנפתח לאלתר בלי טורח וכדתנן בפ"ג דתמיד סימן ו':

ר' יהודה אומר בתוך עביו וכו'. כך צ"ל:

ואת הפנימיות מבחוץ. מקום רגליו קרי חוץ. וביד פ"א דהלכות בית הבחירה סימן ד':

משנה ג

ושלשים ושמנה תאים וכו'. תוספת פי' הוציאו לו (יומא דף נ"ב:)

אחד לתא מן הימין ואחד וכו'. כך צ"ל. בסוף פי' רעז"ל דלא כר' יהודה דאמר בתוך עביו של כותל היה מהלך. אמר המלקט ולדידיה לא היה רק שלשה טפחים מפי' הר"ר שמעיה ז"ל וז"ל ובקרן מזרחית צפונית כלומר בתא שבקרן מזרחית של היכל היו חמשה פתחים:

אחד לפשפש ואחד להיכל. אתאן לרבנן דלר' יהודה לא היה צריך התא לשני פתחים הללו שהוא מפשפש היה נכנס בעובי כותל ההיכל ומהלך בעביו לצד הדרום עד שעומד בין שני זוגות השערים שבשער הגדול ולר' יהודה לא בעי להאי תא אלא שלשה פתחים:

ואחד למסבה דתנן לקמן בסמוך מסבה היתה עולה מקרן מזרחית צפונית לקרן צפונית מערבית שבה היו עולין לגגות התאים ע"כ. וע"ש שהאריך לפ' שאפשר שהפתח היה ג"כ בקרן צפונית מזרחית ואפשר שכולו היו בצפון. ומשמע קצת מפירושו ז"ל שהיה גורס ואחד למסבה בסיפא דוק:

ובקרן מזרחית צפונית היו ה' פתחים וכו' דבכותל התא קאי שהוא התא האמצעי ויש בו פתח א' לתא מן הימין וא' למסבה מן השמאל וא' לתא שעל גביו וא' לפשפש היינו לתא שיש בו הפשפש ואחד להיכל וזוהי צורתו % והילך פי' הר"ר יהוסף ז"ל ושלשים ושמונה תאים וכו' ט"ו בצפון וכו' פי' חוץ לכותל ההיכל היה תא רחבו חמש אמות

וארכו היה לארך הכותל של ההיכל אלא שבצפון ובדרום שהיה הכותל ארוך הרבה ס"ז אמות חילקום לחמשה תאים ובמערב שלא היה ארכו אלא ב' אמות לא חילקום לשלש תאים. ונ"ל עוד שגם ברוחב התאים שבצפון ובדרום היו התאים שבמערב כזה % ע"כ. ועל מה שפי' רעז"ל ולאו למימרא דעובי כותלי המסבה ועובי כותל התא וכו' כתב איני יודע מי הכניס אותו בפירוש הזה שאין לו לא התחלה ולא סיום וכל זה בא ממה ששגה בהבנת הל"ח תאים ומה תמוה הוא האך עלה על דעתו שבתוך המסבה שהיא שלש אמות היה תא כי א"כ לא היה רחבו של תא שבין הכתלים אמה ומי יוכל ליכנס שם ועוד כי הלא תחלת המסבה היה מהקרקע כמו מדרגה וא"כ היאך אפשר לעשות בתוכו תא ועוד למה מנה ל"ח תאים שהיו שם הלא היו שם כמה תאים יותר לפי דבריו שהוא צ"ל דהא דתנן התחתונה חמש וכו' היה תאים אחרים ועוד למה אמר שההיכל לא היה אלא מאה על מאה הלא היה יותר מזה הרבה כרוחב היציעים וכותליהם או או מה ראה התנא שלא למנותם שדיוטא בכלל ההיכל כמו שמנה בית הירדת המים והמסבה ותו דהיאך נכנס בכאן במשנת התחתונה חמש ורובד שש כיון שלא דבר למעלה מן היציעים כלל ועוד כי מה משונים היו אלו התאים שהיה ארכם יותר משששים אמה ורחבם לא היה אלא אמה או אמתים ועוד למה לא היו תאים גם במזרח כיון שהתאים בתוך הכותלים. סוף דבר פרוש זה אין לו לא ידים ולא רגלים עכ"ל ז"ל. וכתב עוד התחתונה חמש וכו' פי' כותל ההיכל היה עביו שש אמות שש אמות למטה אבל למעלה מהתא לא היה עביו אלא ה' אמות כי היה כונס אמה מבחוץ וכן למעלה מהתא השני היה כונס אמה אחרת ולא היה עביו יותר מד' אמות ונמצא שהיציע לא היתה רחבה אלא ה' אמות ושל מעלה ממנה שש בעבור המגרעות שנתן לכותל הבית כזה % עד כאן:

משנה ד

התחתונה חמש וכו'. תוס' פ' הוציאו לו (יומא דף נ"ב) ודר"פ המוכר את הבית. לשון הר"ס ז"ל התחתונה ה' וכו' מחוץ לכותל המסבה היו יציעים וכו' קשה לע"ד יציעים מאן דכר שמייהו ועוד לקמן דקתני מן הצפון לדרום שבעים אמה אמאי לא מני גם היציעים ועוד דקרא דכתיב היציע התחתונה חמש באמה רחבה כתיב כי מגרעות עשה לבית סביב חוצה לבלתי אחוז בקירות הבית משמע שאלו היציעים סמוכים להיכל ואינם חוץ מכותל המסבה. ונלע"ד שהתחתונה דקתני פי' התא התחתונה דהיינו היציע התחתונה וקאי אמתני' דלעיל דקתני ל"ח תאים יהיו שם וכו' והתחתונה שבהם שהיא סמוכה להיכל ה' אמות והייינו כותל התא שש דקתני לקמן שכותל התא שש אמות החלל עם הכותל אמה עובי הכותל וחמש אמות חללו כנלע"ד ע"כ:

משנה ה

ומסבה היתה עולה. תרגום ובלולים במסבתא פי' במעלות לפי שהיו עולין בהן במסבה והלול בנין עמוד אבנים עשוי מעלות מעלות והעולה בו מקיף והולך סביב העמוד ועולין בו כמה אמות ואין צריך לשפוע כשאר סולם מהרד"ק ז"ל בשרש לול גם בפי' יחזקאל:
היה עולה במסבה ופניו למערב. כך צ"ל:
הלך כלפי מערב. ס"א הלך על כל פני המערב:
הגיע לדרום והיו פניו למזרח כצ"ל. וי"ס הגיע לדרום והפך פניו למזרח:
ובראשי פשפשין. **וכו'** ירושלמי כו' הוציאו לו דף מ"ב ושם בבבלי ברף נ"ד איתה דשתי פרוכות בדביר ושתי פרוכות כנגדן בעליה כדי להפסיק בין שתי עליות. וי"ס וראשי מבדילין וכו':
ולולין היו פתוחין. פ' כל שעה (פסחים דף כ"ו.) ובערוך כתב לול פי' ארובה כמו ובלולים יעלו ע"כ. ובתוספתא דכלים פ"ק אם אין שם תבות או אי אפשר להם שיעשו בתיבות יכנסו דרך פתחים ע"כ: כדי שלא יזוגו. כמו לזון את עיניו דבפי"ג דאהלות סי' ד' וכן פי' רש"י ז"ל שם פ' כל שעה. יזונו לשון הנאה כמזונות שמשביע עצמו ממראית נוי המלאכה ונהנה ע"כ. וביד ספ"ז דהלכות בית הבחירה. וזה פי' ה"ר יהוסף ז"ל ומסבה היתה עולה וכו' פי' כמין מדרגה היחה עולה ממזרח למערב לאורך התאים ומפני שגגות התאים היו גבוהים הרבה ולא היה די במדרגה זו שהיא לארך התאים כדי שלא תהא משופעת הרבה עשה בראשה מדרגה אחרת שהיא הולכת מצפון לדרום ואותה המדרגה לא היתה אלא שלש אמות כרוחב המסבה ואח"כ בראש אותה המדרגה עשה מדרגה אחרת ממערב למזרח ע"כ. ומלת על כל פני הגיה את כל פני וגם מלת ובראשן פספסין. ומבדיל כך נקד והוסיף אות הויו במלת מבדיל גם מחק מלות היו דעולין ודמשלשלין:

משנה ו

וההיכל מאה על מאה וכו'. פ' הוציאו לו (יומא דף נ"ב.) ונלע"ד דהיכל לאו דוקא דהא רוחב האולם והתאים הן בכלל המאה כדמפרישׁ ואזיל מן המזרח למערב וכו' אלא כולו נקרא היכל כך נלע"ד. ועוד נלע"ד דויו דוההיכל טפלה ויתרה. וגם הר"ר יהוסף ז"ל מחקה וכתב לא בכל מקום היה מאה אלא בראשו שהיה שם האולם ע"כ. ועוד ראיתי שהגיה כוֹלֶה עורב הכף בחולם והלמד בסגול. וגם בתוספות יום טוב מצאתי כתוב כן:
האוטם שש אמות. פי' הרב ר' שמעיה ז"ל מאה על מאה מפורש לפנינו ממזרח למערב מצפון לדרום והשתא מפרש על רום מאה האוטם שש אמות המפתן גבוה מן הארץ שש אמות בבנין אטום חומה סתומה וצריך לומר מעלות היו באולם שמהם עולין על המפתן

ומורדות בהיכל לירד בהם מן המפתן ע"כ ופי' מהרי"ק ז"ל שם בפ"ד וטעמו מפני שאם האוטם הוא היסוד המובלע בקרקע לא היה לו לתנא למנותם בכלל רום ההיכל ע"כ. וכתב עוד ז"ל שאפשר לדון שכן סובר ג"כ הרמב"ם ז"ל ביד ע"ש:

בית דולפא. פי' הרמב"ם ז"ל היה נהוג אצלם [כו' עי' בתוי"ט] וקרוב לזה הוא פירש הרב שמעיה ז"ל. וז"ל ואמתים בית הדולפא מקום עשו שם אם ידלוף הבית יקלח לחוץ ע"כ:

ואמה מעזיבה. גבהה של עליה מ' אמה אמה כיור ואמתים בית הדולפא אמה תקרה ואמה מעזיבה ושלש אמות מעקה וכו' כך צ"ל. ואמה כּוֹלֶה כו' פ"ק דמועד קטן דף ט':

כּוֹלֶה עורב טס של ברזל חד נמין סייף עכ"ל רעז"ל. אבל הר"ר שמעיה ז"ל פי' שפודין נעוצין בגג אמה גובה לכלוא ולמנוע העוף מעליו שלא יטנף ע"כ הגה"ה והר"ר יהוסף ז"ל הקשה על פי' רעז"ל דמה מועיל זה למנוע העורבים כי אפילו הכי ינוחו עליו העורבים כיון שהם קלים ותו דכיון שעיקר של כּוֹלֶה עורב לא היה אלא כדי שלא ינוחו על גג הבית א"כ מה מועיל הסייף שעושה על הכותל ובערוך פי' צורה להפריח את העופות ע"כ. וכתב עוד אמה כיוּר ואמתים בית דולפא וכו' נ"ל לפ' שכך היה הענין כי היו שם קורות גדולות שהן מונחות מכותל לכותל ותחת אותם הקורות היו דפים עבים מצויירים פתוחי חותם כפי מה שרגילין לעשות בבתים החשובים שקובעים תחת הקורות דפים דקים קטנים כדי שלא יפול האבק מן העליה לבית וכדי שלא יראו הקורות בתוך הבית וכן ע"ג הקורות היו דפים אחרים עבים שעליהם משימין את המעזיבה של אבנים או עפר והנה התנא אמר אותם כסדר מלמטן למעלן כי הדפים התחתונים הן נקראין כיור ומה שבינם לבין הדפים העליונים דהיינו עובי הקירות נקרא בית דולפא כי היה שם חלל בבית והדפים העליונים נקראין תקרה והעפר שעליהן נקרא מעזיבה עכ"ל ז"ל. ורש"י ז"ל בערכין דף ו' כי' וז"ל שם אמה כלה עורב להכי נקט אמה דאמרינן בפ' בתרא דמנחות הרי עלי ברזל לא יפחות מאמה. על אמה לכלה עורב שהיו מביאין טבלאות של ברזל אמה על אמה ובהן מסמרים גבוהין אמה קבועין ומחפין בהן ראש הגג של היכל לגרש את העורבים שלא ישכנו שם. כלה לשון מגרש שמגרש את העורבים כמו כלה דידבי כלה פרוחי דאמרינן במסכת נדה שהיה מגרש הזבובים ממטתו בשעת תשמיש משום צניעות דאסור לשמש מטתו בפני כל חי ע"כ. ועוד יש לו לרש"י ז"ל פי' אחר וכתבתיו בס"ד בסימן ד' דבפ' בתרא דמסכת מנחות. והרגמ"ה ז"ל ג"כ פירש כלה עורב לוח של ברזל שהוא אמה על אמה ומלא כולו מסמרים ומשימין אותו בראש גג בית המקדש והגג משופע למעלה כמין כובע ושם בראשו היה עושה כּוֹלֶה עורב שמכלה העורבים שלא יניחו לשם שלא יטנף הגג ע"כ. ובערוך פי' שעשו צורה להבריח בה עופות מגג

ההיכל כדרך שעושין עכשיו שומרי זרעים וקראו אותו כלה עורב ועוד כתוב בערוך מקדש ראשון ששכינה שרויה בו לא היו צריכין כלה עורב שלא היו עורבין פורחין אבל במקדש שני שלא היתה קדושתו כקדושת ראשון הוצרכו לכלה עורב שמא ישליכו שם דבר טמא ע"כ. אבל תוס' ז"ל כאן וגם בשבת ס"פ ר' עקיבא כתבו עליו וליתא דבפ"ק דמועד קטן מוכח בהדיא שהיה במקדש ראשון כוֹלֶה עורב ותרצו כאן ושמא תחלה עשה כלה עורב שלא היה יודע גודל קדושתו אחרי כן כשראה קדושתו שמטו ע"כ. ותמהתי שמצאתי כתוב בילקוט פ' תצוה סימן שפ"ה דאזיל וקא מפרש התם עשר אמות של גובה המזבח ואחד מהם כלה עורב:

משנה ז

מהמזרח למערב. פ' הוציאו לו (יומא דף נ"ב:)

כותל האולם חמש והאולם י"א וכו' ביד שם:

אמה טרקסין. פי' רש"י ז"ל שֵׁם טרקסין לשון פנים וחוץ הכא וראי' לדבר דאמרינן בגיטין דף פ"א חסידים הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר למדנו שהטרק לשון כניסת פנים הוא ע"כ. ומה שפי' רעז"ל הוא פי' תוס' ז"ל בפ"ק דב"ב דף ג' ועיין במ"ש בשם רש"י ז"ל בר"פ הוציאו לו. וזה פי' הר"ס ז"ל אמה טרקסין פרש"י ז"ל בפ' הוציאו לו שבבית שני לפי שהיה גבוה ק' אמה לא יכלו לעשות כותל בין הקדש ובין קדש הקדשים לפי שכותל של ק' אמה אינו יכול לעמיד על עובי אמה לפיכך עשו פרוכת במקום הכותל נראה מדבריו ז"ל שגם בעליות צריך לעשות מחיצה למעלה כמו למטה וקשה שהרי ראשי פספסין היו מבדילין ביניהם ולא כותל ולא פרוכת כדתנן לעיל וראשי פספסין מבדילין בעליה בין הקדש ובין קדש הקדשים ועוד אם היה ג"כ בבית ראשון יקשה איך בנו כותל שהרי בית ראשון מפורש בדברי הימים שהיה גבוה מאה ועשרים אמה לכן נראה שלעולם לא היה כותל ולא פרוכת בעליה בין בבית ראשון בין בבית שני ומה שעשו כותל בבית ראשון ופרוכת בבית שני לפי שבית ראשון לא היה ההיכל גבוה כי אם שלשים אמה כדכתיב ושלשים אמה קומתו ובבית שני היה גבוה מ' אמה כדתנן הכא וגבהו מ' אמה וכותל שעביו אמה וגבהו מ' אמה אינו יכול לעמוד עכ"ל ז"ל:

שבעים אמה הט"ו שעודף האולם בצד זה ובצד זה משלימין המספר:

כותל ההיכל שש והתא שש וכו' בב"ב ר"פ המוכר את הבית:

האולם עודף עליו תוס' פ' איזהו מקומן (זבחים דף נ"ה:)

וחמש עשרה אמה מן הדרים כך צ"ל. וכתב רד"ק ז"ל בפירושו לספר יחזקאל בפסוק והבנין אשר אל פני הגזרה ומה שאמר שהאולם עודף על ההיכל ט"ו אמה מכאן וט"ו אמה מכאן לא שחללו של אולם רחב מחללו של היכל אלא בית החלפות מחובר לאולם מכאן ומכאן עד כאן:

והוא היה נקרא בית החלפות כך נקד הר"ר יהוסף ז"ל ואיתה בירושלמי פ"ג דיומא דף מ"א וס"פ החליל:

ששם גונזים וכו' ושם היו כ"ד חלונות חלון לכל משמר ומשמר. ונראה לע"ד שמלבד שהסכין נקרא חילפי בלשון יוני גם בלשון מקרא בספר עזרא אשכחן מחלפים ונקראים כן על שם שכורתים בהם כמו כליל יחלוף וזולתו הרבה שהם לשון כריתה וכן מצאתי אח"כ בספר השרשים שרש חלף. וביד פ"א דהלכות כלי המקדש סי' ט"ו משמע שר"ל שהוא מקום לגנוז גניזה לסכינים שנפגמו:

וההיכל צר מאחריו. פי' הרמב"ם ז"ל היו מטין הבנין מעט לצד מערב וכשימשך מעט לצד המזרח מתרחב כדמות האריה והוא רחב מלפניו וצר מאחריו כזה % ע"כ. והר"ר שמעיה ז"ל פי' צר מאחריו שבעים אמה ורחב מלפניו מאה אמה:

שנאמר הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד וכו' כך צ"ל. בסוף פי' רעז"ל ולא אתפריש לי היאך שהרי מאה על מאה היה בשוה. כתב הר"ם ז"ל נלע"ד שאין כאן קושיא כלל אע"פ שהיה מאה על מאה מ"מ מאה שלצד הרוחב לא היתה שוה שהרי מן הצפון לדרום שבעים אמה מצד המערב דהיינו אחורי ההיכל אמנם מצד המזרח היה מאה אמה שהרי האולם עודף עליו ט"ו אמה מן הצפון וט"ו אווה מן הדרום עכ"ל ז"ל וגם הר"ר יהוסף ז"ל כתב פירוש מן הצפון לדרום שבעים אמה בלא האולם אבל עם האולם היה מאה אמה וזהו מה שאמרו שהיה רחב מלפניו וצר מאחריו ע"כ:

פרק ה

משנה א

כל העזרה וכו'. פ"ק דיומא דף ט"ז עד ומקום הננסין. ובפ' שתי הלחם (מנחות דף צ"ז) עד מן הצפון. וירושלמי פ' החליל. וכתוב בערוך יש מפרשים שלכן נקראת עזרה מן עזרה בצרות כלומר ששם מתקבצין להתפלל לאל ושומען ועוזרן. וביד בפ"ה דהלכות בית הבחירה סי' ד' וסי' י"ב עד סוף הפרק איתיה לכוליה פירקין:

מן המזרח למערב מאה ושמנים ושבע מקום דריסת ישראל אחת עשרה אמה מקום דריסה הכהנים וכו' כצ"ל:

בין האולם ולמזבח. פ"ק דיומא דף ט"ז:

משנה ב

מן הצפון לדרום קל"ה מן הכבש ולמזבח וכו' ק"ק לע"ד שברישא קאמר מן הצפון לדרום דמשמע שהולך למנות בתחלה מצד צפון ולסיים במה שבצד דרום ובסיפא כשבא לפרש התחיל לפ' מן הכבש ולמזבח דהיינו במה שבצד דרום ושם ביד בפ"ה דהלכות בית הבחירה ניחא בסיפא דנקט סדרא דמן הצפון לדרום כמו שהקשיתי שראוי להיות אבל במן המזרח למערב קשה דמפ' התם צד מערב ברישא אע"ג דנקט לישנא דמתני' מן המזרח למערב. יש ספרים שכוליה פירקין משנה אחת ויש חולקים אותו לשתים ויש לארבעה ומתחלת מתני' בבבא דמן הצפון וכו' וכן הוא בתוי"ט וגם אני כך אעשה:

מן הכבש ולמזבח ששים ושתים. אית דלא גרסי מלת מן והכי מסתברא. וגם הרי"א ז"ל מחקה. ואי קשיא דלעיל תנן בפרק שלישי המזבח שלשים ושתים וכן נמי תנן התם וכבש היה לדרומו של מזבח ל"ב נמצא דשיתין וארבע הוו והיכי קאמר הכא דס' ושתים הוו הא פריך לה התם בזבחים פ' קדשי קדשים (זבחים דף ס"ב) ומשני נמצא שראש הכבש פורח ועולה על כניסת היסוד [הגה"ה והוסיף התוספת יום טוב ולמאי דמפרשינן לעיל רפ"ג דאין יסוד לדרום מסיק בגמרא פרק חמישי דזבחים דף נ"ד דה"ק פורח אמה כנגד יסוד ופי' רש"י ז"ל במקום שהכניסה של יסוד ראוייה להיות ונמצאו שתי אמות נבלעות לתוך ל"ב של מזבח שהיה נכנס לתוך הפנימי שכנגד בליטה שהיסוד התחיל בה בדרום אמה אחת ע"כ. וכתוב בבית יוסף בטור אורח חיים סימן קכ"ג וז"ל ובשם רבינו האי גאון מצאתי כתוב שטעם ג' פסיעות משום דתפלות כנגד תמידין תקנום וכשהכהן עולה למזבח עם אברי התמיד היה עולה דרך ימין ומקיף ויורד דרך שמאל ובין כבש למזבח היו ג' רובדין של אבן ויורד בהם ג' פסיעות על עקב ואנו עושים כמו שהם היו עושין עכ"ל. ע"כ. ואיני יודע אם יש שום טעות]. והסובב ומגיע לראש המזבח נמצאו שתי אמות העליונות שלו מובלעים בשתי אמות של מזבח. וכתבו שם תוס' ז"ל היינו כלוי דס"ל בדמים ונקט כותיה משום תרגום דידן דמתרגמי' באחסנתיה יתבני מקדשא אבל לרב דס"ל דלא ה"ל יסוד בבנין ה"ל מזבח מן הצפון לדרום ל"א וכבש ל"ב הרי ס"ג וה"ל לשנויי שהיה פורח על הסובב אמה ע"כ. ועיין במה שכתבתי לעיל רפ"ג:

מן הטבעות ולשולחנות ד' וכו'. מפרש הרמב"ם ז"ל בפ"ה דהלכות בית הבחירה דה"פ מן הטבעות למחצית השולחנות ארבע וממחצית השולחנות ולננסין ד' שכך כתב שם מקום השולחנות שמונה אמות. וכתב החכם הר"ר אפרים אשכנזי ז"ל וצ"ע למה לא הזכיר מקום השולחנות ע"כ ואני מצאתי שרש"י ז"ל כתב בפ"ק דיומא דף ט"ז ומקום

השולחנות לא הוצרך לפרש שרחבו מפורש כבר בספר יחזקאל ע"כ והקשו שם תוס' ז"ל תימא דתנן במסכת חמיד פ' אמר להם הממונה בית המטבחים היה לצפונו של מזבח ועליו שמנה עמודים ננסין וכו' עד שבהן תולין ומפשיטין על השולחנות של שיש שבין העמודים והכא משמע שיש ריוח ד' אמות ביניהם וי"ל דהני אחריני נינהו דהני דהכא היינו שמונה שלחנות של שיש שהיו מדיחין עליהם הקרביים והנהו דהתם עומדת בין העמודים שבהן תולין ומפשיטים והבהמה מונחת על השלחנות כדי שלא תהא נגררת ע"ג קרקע. א"נ י"ל אע"פ שהיו רחוקים ד' אמות קרי לה התם בין העמודים דאע"פ שרחוקים ד' אמות לא היתה הבהמה נגררת בארץ שגוף הבהמה גדולה ומגיע לשולחנות כדאיתא בבראשית רבה דכשמרכיבין כבשי התמיד על הגמלים היו נגררין בארץ ע"כ:

והמותר בין הכבש ולכותל וכו'. פירש הרמב"ם ז"ל התם פ' חמישי שנים עשר אמות וחצי לבין הכבש ולכותל ושנים עשר וחצי למקום הננסין וכן פי' ג"כ ה"ר שמעיה ז"ל וכן פי' ג"כ רש"י ז"ל בפ"ק דיומא אותו העודף חלקהו חציו לדרום בין כבש לכותל וחציו למקום הננסין ע"כ. ועוד פירש שם מקום השולחנות ד' וכיון שנתננו לשולחנות ד' ונשארו כ"ה אמות אותם תחלוק למקום הננסין חציין וחציין בין כבש לכותל ולבי מגמגם בה די"ל הואיל ולא פירשה המשנה מקום השולחנות שמא עם מקום הננסין הוא כלול באותו חלק שאתה חולק כ"ה אמות העודפים ברוחב העזרה על ק' ועשר המפורשים נמצא מן הכבש ולכותל דרומי י"ב אמות ומחצה. ואני כך שמעתי שמקום השולחנות כלול עם מקום הננסין אבל מה ששנינו כאן והמותר בין כבש ולכותל ולמקום הננסין פירש לי מורי צדק רבינו יצחק בר' יהודה ז"ל י"ב מן העשרים וחמש הן בין כבש ולכותל ושלש עשרה למקום הננסין והשולחנות ונתן טעם לדבריו לפי שבין כבש לכותל מקום פנוי וכך יש צורך תשמיש של שולחנות וננסין ולבי מגמגם לפי שהיה לו לתנא לפרש וכיון שלא פירש צריך אתה לחלקו לחצאים ע"כ. ועיין במה שכתבתי בשמו ז"ל לעיל פרק שני סימן ה':

משנה ג

שש לשכות וכו' פ"ק דיומא דף י"ט וכתבו שם תוספת ז"ל לשכת המדיחין ששם מדיחין קרבי קדשים הא דאמרינן לעיל דשולחנות היו בעזרה להדיח עליהם הקדשים וכדכתיב בהדיא ביחזקאל י"ל דבשר קדשים מדיחין על השולחנות אבל קרבי קדשים שיש בהן פרש ומאיסי מדיחין אותם בלשכת המדיחין ע"כ. עוד כתבו ז"ל לשכת בית הפרוה וא"כ מ"ש דכי תנא להו ברישא נקט לשכת המלח ולשכת הפרוה ולשכת המדיחין וכי מפרש להו מפרש לשכת המדיחין והדר לשכת הפרוה וי"ל אי הוה מפרש לשכת בית הפרוה

ברישא היכי ליתני ועל גגה היה כהן טובל וכו' ואכתי לא קתני היכי סליק להתם להכי תנא לשכת המדיחין ברישא ומשם היתה מסבה לגג בית הפרוה אמנם ראיתי במסכת מדות ולשם מפרש לשכת בית הפרוה ברישא כי סדרא דרישא וגם במקצת ספרים שלנו יש בהן כך כמו כן בכאן עכ"ל ז"ל:

לשכת המלח תוס' פרק הקומץ רבא דף כ"א פירשו מכח קושיית ברייתא דקתני התם דבשלשה מקומות המלח נתונה בלשכת המלח ששם מולחין עורות קדשים וע"ג הכבש ששם מולחין את האברים ובראשו של מזבח ששם מולחין הקומץ והלבונה והקטרת ומנחת כהנים ומנחת כהן משיח ומנחת נסכים ועולת העוף פירשו דהא דקתני בברייתא ששם מולחים עורות קדשים לאו דוקא אלא כלומר משם היו נוטלין מלח למלוח עורות קדשים בלשכת הפרוה כדקתני הכא במתני' והא דקתני במתני' לשכת המלח ששם היו נותנין מלת קרבן היינו כלומר להצניעו לצורך קרבנות כגון למלוח עורות וכל דבר. וקשה לפי' זה דא"כ היתה מלח בד' מקומות ובברייתא לא חשיב אלא שלשה ע"כ ובתוס' חיצוניות כתב עוד י"ל דלשכת בית הפרוה דמתני' קרי בברייתא לשכת בית המלח ולשכת המלח דמתני' היינו אוצר המלח שמשם היו נוטלין כל הצורך ונראה לומר דלכך נקרא בית הפרוה בית המלח שהיה בו רוב מלח יותר מן הכבש ומראשו של מזבח ע"כ. וביד ספ"ה דהלכות אסורי מזבח:

לשכת הפרוה שם היו מולחין וכו'. ובתשובות הרשב"א ז"ל סימן ת"ת:

ועל גגה היתה [**בית**] **הטבילה** מי מעין היו באין לשם ברומה רש"י ז"ל (הגה"ה ס"א באמה) ובפ' אמר להם הממונה (יומא דף ל"א) אמר אביי ש"מ עין עיטם גבוה מקרקע עזרה עשרים ושלש אמות דתנן כל הפתחים שהיו שם עשרים אמות נמצא ששער המים גבוה עשרים אמות ובנין כלי של שלש מלמעלה להחזיק מ' סאה שאי אפשר למים לעלות להר שהוא גבוה ממקום שנובעים שם ותקרת השער היתה דקה מאד כיון דהשערים הם של שיש וכיון דלא הוי אמה לא חשיב ליה ע"כ. [הגה"ה כך הלשון שם ונראה דקרי הכא שער למשקוף העליון]. ויש ספרים דגרסי הכא ברישא שבדרום לשכת המלח וכו' ובסיפא גרסי שבצפון לשכת העץ וכו' והיא גירסת הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה וגם שם ביד:

משנה ד

לשכת העץ. לא של עץ היתה אלא מפני שהניחו בה עצים איזו פעם נקראת כך ואם לא כן למה נשתנית לשכה זו לעשותה של עץ יותר משאר לשכות שהיו של בנין מהרי"ק ז"ל בפ"א בהלכות בית הבחירה:

לשכת הגוּלָה כמו וגולה על ראשה וכמו גולת הזהב רבינו יהונתן הכהן ז"ל בפ' בתרא דעירובין ורוצה לומר דגרסינן לה בשורק הגימל. וצ"ע לע"ד אם יש טעות שם שכך כתוב שם ששנינו בסוף מדות לשכת הגולה שם בור והגולה קבועה בו והגלגל נתון עליו ומשם מספקין וכו':

לשכת כהן גדול היתה אחורי שתיהן וגג שלשתן היה שוה כך צ"ל. וי"ס לשכת כ"ג היתה והיא היתה אחורי שתיהן. לשכת כ"ג היא לשכת פלהדרין ושתי לשכות היו לו לכ"ג לשכת פלהדרין ולשכת בית אבטינס לשכת פלהדרין ליישן שם ולשכת בית אבטינס ללמוד שם החפינה וכדתנן בפ"ק דיומא מסרוהו זקני ב"ד לזקני כהונה והעלוהו לבית אבטינס ואחת היתה בצפון ואחת בדרום והתם בפ"ק דיומא דף י"ט אמרי' לא ידענא הי בצפון והי בדרום ומסתברא דלשכת פלהדרין בדרום וכו' ודחינן להההיא סברא התם. וקשה לע"ד עלה דאי לשכת העץ היא לשכת פלהדרין כמו שפירש הרמב"ם והר"ר שמעיה ז"ל וגם רעז"ל א"כ במאי מסתפק תלמודא דקאמר ולא ידענא הא בהדיא תנן הכא שבדרום לשכת העץ ולגרסת הרמב"ם ז"ל יקשה ג"כ איפכא וז"ל הרמב"ם ז"ל וכפי הנראה להם בתלמוד שלשכת העץ שבצפון שהיתה לשכת כ"ג ג"כ היא לשכת פלהדרין הנזכרת בתפלת כפורים ושלשכה זו שבדרום על שער המים היא לשכת בית אבטינס שמשביעין אותו שם ערבי יום הכפורים כמו שבארנו שם עכ"ל ז"ל. ושמא דבגרסאות גופייהו נפל הספק בתלמוד. וביד בפ"ה דהלכות כלי המקדש סימן ז'. בפירוש רעז"ל הלכך טבילה ראשונה היתה בחול ע"ג שער המים הוא השער השלישי שבדרום ע"כ. אמר המלקט הכי מפורש ביומא פרק ג' א"ל הממומה דף ל"א הברייתא ונלע"ד דצריך להיות בפי' רעז"ל הוא השער הרביעי שבדרום דוק במתני' דלעיל ס"פ שני ובמתני' דבפרק ששי דשקלים סימן ג' אלא דלעיל בפ"ק גבי שבעה שערים היו בעזרה מונה לשער המים שער שלישי שלא הוזכר שם שער העליון:

אחורי שתיהן. אחר לשכת הגולה ואחר לשכת הגזית. [הגה"ה אע"פ שלא פירשם עדיין כבר הזכיר שמם שהן בדרום או בצפון לגירסת הרמב"ם ז"ל ומ"מ הרמב"ם ז"ל שם פ"ה דהלכות בית הבחירה לא כתב שלשכת העץ היתה אחורי שתיהן רק אחר שפירש שם לשתיהן ולשכת הגזית ולשכת הגולה מה עניינם אח"כ כתב שלשכת העץ היתה אחורי שתיהן]:

וגג שלשתן היה שוה למעלה:

בור הגולה. מים מתוקים לשתיה ואמת המים להדחה הר"ר שמעיה ז"ל, בור קבוע לא גרסינן רק בור הגולה והגלגל וכו' ביד פרק ששי דהלכות ביאת מקדש סימן י"א ומצאתי במשניות מוגהות שמחקו מן המשנה. וברוך הוא שבחר בהם ובמשנתם:
סליק פרקא וסליקא לה מסכת מדות: